

Şartlı Alışveriş; Şart Muhayyerliği

Soru: Şartlı Alışveriş yapmak hakkında. Bir kimse her hangi bir şeyi almak istediğinde yapacağı alışverişte daha sağlam hareket etmek amacıyla şartlı olarak o malı alması caiz midir? Caizse bunun nihai sınırı nedir?

Şartlı Alışveriş, Muhayyerlik Câiz midir?

Cevap: Yapılan alışverişlerde koşulan muhayyerlik şartları her ne olursa olsun akidlerin mücebine ve muktezasına zıt olan şeylerdir.

Çünkü akidlerde aslolan akdin meydana gelmesi anında mülkiyetin hâsıl olmasıdır. Bundan dolaydır ki; Peygamber Aleyhissalatü vesselam **Attab b. Üseyd** isimli sahabiye Mekke'ye gönderdiğinde ona Mekke ehlini şartlı alışveriş yapmaktan nehyetmesini emretmesidir.[1]

Yapılan akidde şayet taraflardan birisi muhayyerlik bulunduğunu iddia edip diğeri bunu inkâr ediyor ise **Zahiru'r-rivayeye** göre söz inkâr edene aiddir. Çünkü o aslı savunmaktadır.[2]

Şu kadarı var ki fukaha bu asıldan bir takım naslar gereği dönmek zorunda kalmıştır.

Şart Muhayyerliği Hakkında Bir Hadîs

Rivayetlere göre **Habban b. Münkiz** (Radıyallahu Anh) isimli sahabi yapmış olduğu alışverişlerde aldanıyordu. Yakınları Peygamber Aleyhissalatü vesselam'a gelerek onu hacretmesini yani yapacağı tasarrufları engellemesini istediler. Bunun üzerine Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem onu çağırıp alışverişten nehyetti ve ona "*Alışveriş yaptığında 'aldatma yok, benim için üç gün muhayyerlik vardır' de*" buyurdu.[3]

Bu rivayet açıkça bey' akdinde muhayyerlik olabileceğini ifade etmektedir. Bunu **es-Sevri**, **İbn Şübrume** ve **Zahirilerden** bir bölük dışında kimse inkâr etmemiştir.[4]

Buna göre bir kimsenin muhayyer olma şartı ile bir malı alması caiz olan bir fiildir.

Muhayyerlik Müddeti Ne Kadar Olabilir?

Bu mesele hususunda, üzerinde durulması gereken önemli bir nokta **muhayyerlik** şartının nihai sınırı, yani en fazla ne kadar olabileceğidir. **İmam Muhammed**'in **zahiru'r-rivaye** olarak **İmam Ebu Hanife**'den naklettiğine göre Ebu Hanife'nin görüşünde muhayyerlik şartının olabileceği en fazla müddet üç gündür.

Üç günden daha fazla olarak öne sürülen şartta, şayet müddet gerçekten de üç günü geçerse muhayyerlik olmayacaktır.[5] Üç günden fazla olarak koşulan muhayyerlik

şartında “şayet üç günü geçerse” diye kayıtlama yapılmasının sebebi böyle bir muhayyerlikte üç gün içerisinde icazet verilecek olursa akdin caiz olmaya intikal etmesi sebebiyledir.

Mesela bir kişi herhangi bir malı dört gün muhayyer olması şartıyla alsa veya satsa fakat üç gün içerisinde bu akde icazet verecek olursa, bu akid caiz olacaktır.[6] **Hıyar-ı şartın** müddetini en fazla üç gün olarak ta’yin eden **İmam-ı Âzam**’ın gerekçesi şudur:

Efendimiz Aleyhissalatü vesselam **ğarar** alışverişinden nehyetmiştir. Şartlı yapılan alışverişlerde de sonuç itibarıyla paranın mı yoksa satılan şeyin mi finnetice ele geçeceği meçhuldür. Bu itibarla, zikrettiğimiz nas umumi manasıyla az olsun çok olsun her hangi bir müddet şart koşularak yapılan alışverişin batıl olmasını gerektirmektedir.

Muhayyerlik Hakkında Farklı Görüşler

Ne var ki bu konuda varid olan naslardan dolayı bu tecviz edilmiş ve ümmet de bunun caiz olduğu üzerinde ittifak etmiştir. Şu halde biz şart muhayyerliğine dair gelen naslardan dolayı bu muhayyerliği **ğarar alışverişinden** mutlak anlamda nehyeden hadisten tahsis ettik ve bu hadis de muhayyerliği üç gün olarak ta’yin ettiği için diğer hadis üç günden fazla muhayyerlik şart koşulan akidleri nehyetmesi hususunda umumu üzere kaldı.[7]

Şart olarak öne sürülen muhayyerliğin üç günden daha fazla olabileceğini savunan başta **İmam Ebu Yusuf, İmam Muhammed ve İbnu’l-Münzir, el-Hasen b. Salih, İbn Ebi Leyla, İshak, Ebu Sevr** gibi âlimlere göre muhayyerlik kişinin ihtiyacı olduğu için müddeti de o ihtiyaç ile takdir olunur.[8]

Bir de üç günden ziyade olan vakitteki aldanmanın üç gün içerisindeki aldanmadan herhangi bir farkı yoktur. Şu halde üç gün şartı ile caiz olan muhayyerlik daha fazla müddet için de caiz olmalıdır.[9]

Zaten Bayi veya müşteriye tanınan bu muhayyerlik hakkının ana gayesi kişinin alışveriş esnasında aldanmamasına matuftur. Yapılan bir kısım alışverişlerde bu gayenin üç gün içerisinde gerçekleşmemesi doğal bir durumdur. Şu halde bu kişinin kendi görüşüne bırakılmıştır.[10]

Rivayet cihetiyle bakacak olursak **İbn Ömer** (Radıyallahu Anh) de iki aya kadar muhayyerlik şartı koşturmuşur.[11]

Bu konuda Hanefi mezhebine aid metinler genel itibarıyla İmam Ebu Hanife’nin görüşünü takdim etmektedirler.[12]

[1] Vehbe ez-Zühayli, *el-Fıkhü’l-Hanefiyyu’l-Müeyesser*, I/479 Daru’l-Fıkr, Dımeşk,

2010, B.I

[2] İbn Nüceym, *el-Bahru'r-Raik*, VI/5 *Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye*, Beyrut-Lübnan, 1997, B.I

[3] Ez-Zeylai, *Nasbu'r-Raye*, III/14-15, *Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye*, Beyrut-Lübnan, 2010, B.III

[4] Zafer Osmani et-Tehanevi, *İ'lau's-Sünen*, XII/5865 *Daru'l-Fikr*, Beyrut-Lübnan, 2001, B.I

[5] Muhammed b. Hasen eş-Şeybani, *Kitabu'l-Asl*, II/457, *Daru İbn Hazm*, Beyrut, 2012, B.I

[6] Muhammed b. Hasen eş-Şeybani, *el-Camiu's-Sağir*, s.343 *Alemu'l-Kütüb*, Beyrut, 1986, B.I

[7] Ebu Bekir Razi el-Cessas, *Şerhu Muhtasari't-Tahavi*, III/13 *Daru'l-Beşairi'l-İslamiyye*, Beyrut, 2010, B.II

[8] Bkz. İbn Kudame el-Makdisi, *eş-Şerhu'l-Kebir*, (el-Muğni ile) V/303 *Daru'l-Hadis*, Kahire 2004

[9] el-Cessas, a.g.e., III/14

[10] el-Mavsıli, *el-İhtiyar*, II/28 *er-Risaletu'l-Alemiyye*, 2009, B.I

[11] Şeyhzade, *Mecmau'l-Enhur*, III/32 *Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye*, Beyrut-Lübnan 1998, B.I

[12] Mesela Bkz. el-Kuduri, s. 222, D.K.İ, en-Nesefi, *Kenzu'd-Dekaik*, s. 209, *Daru'l-Beyrut*, Dimeşk vd.